

Ken Bjerregaard

Tjänstemännens fackliga organisering i Norden – på arbetarnas villkor?

Den snabba förändringen av löntagarkollektivens sammansättning i de nordiska länderna innebär att tjänstemännens fackliga organisationsgrad är lika hög eller högre än arbetarnas. Tjänstemännen inom den privata sektorn i Sverige kallas funktionärer i Danmark, Finland och Norge. För Sveriges del var organisationsgraden 2014, 74 procent för tjänstemän inom de offentliga och privata sektorerna, motsvarande siffra för arbetarna var 68 procent. Det är en helt ny situation på den svenska arbetsmarknaden och i det fackliga landskapet. En motsvarande utveckling sker även i de andra nordiska länderna. I en europisk jämförelse uppvisar de nordiska fackliga organiseringen av arbetstagare stora likheter med varandra i kontrast till motsvarande i övriga Europa.

Med detta som utgångspunkt kan det konstateras att tillkomsten och utvecklingen av centralorganisationer för tjänstemän i de olika nordiska länderna är mycket olika. Den första centralorganisationen skapades 1922 i Finland och 1931 skapades De Anställdas Centralorganisation, Daco, i Sverige. Denna organisation sammanslogs 1944 med en annan och bildade Tjänstemännens Centralorganisation, TCO. Två år tidigare bildades BSRB på Island, en organisation för statliga och kommunala tjänstemän. I Norge bildades Funktionärernas Sentralorganisation, FSO, 1951. Den lades ner 1965 och en ny centralorganisation, YS, bildades 1977. Senare, 2001, bildades ytterligare en centralorganisation, Unio. I Danmark dröjde det till 1952 innan Fællesrådet for danske Tjenestemand- og Funktionærorganisationer, FTF, såg dagens ljus. Det som förenar dessa organisationer är att de alla verkar för att sammansluta tjänstemannafackföreningar i de privata och offentliga sektorerna i en nationell centralorganisation. En särorganisering i förhållande till arbetarna. Det andra som förenar dem är att de står i en slags motsättning till arbetarnas centralorganisationer, eftersom dessa är eller har varit nära knutna till framför allt socialdemokratien. Det tredje som utmärker dem är att tjänstemannaorganisationerna har varit och är partipolitiskt neutrala.

Tjänstemännens fackliga organisering och bildandet av oberoende centralorganisationer skedde inte i ett tomrum. I alla de nordiska länderna hade arbetarna tidigt skapat sina egna centralorganisationer. Det ställer följande frågor:

- Hur förhöll sig de nya tjänstemannafacken till arbetarna och deras organisering?
- Hur förhöll sig arbetarnas centralorganisationer i de nordiska länderna till särorganiseringen av tjänstemännen inom de privata och offentliga sektorerna?

I en sammanfattad beskrivning av hur relationerna utvecklades i varje enskilt land, framträder en mycket splittrad bild. I Finland var organiseringen av tjänstemännen mycket blygsam från 1922 och till efter andra världskriget. Finska LO var inte speciellt intresserad av deras strävan då den inre utvecklingen i landet ställde dem inför andra svårigheter. Som till exempel organisationsförbudet under 1930-talet och att de finska arbetsgivarna, till skillnad från de i resten av Norden, vägrade att teckna kollektivavtal. Det var först i och med den nationella samlingen under Andra världskriget som både de fackliga centralorganisationerna och arbetsgivarna sökte lösa sina motsättningar. De anslöt sig till den nordiska vägen att lösa arbetsmarknadskonflikterna, bland annat genom att teckna kollektivavtal. Under 1947 diskuterades frågan om de finska tjänstemannafacken skulle ansluta sig till finska LO, bakom detta låg bland annat att man nu uppfattade alla som alla arbetande som löntagare. Det blev inget av med det samgåendet då, men samarbetet mellan tjänstemännens och arbetarnas organisationer utvecklades positivt.

I Sverige var situationen i slutet av 1920-talet den att ledningarna i det socialdemokratiska partiet och i LO lämnade klasskampsstrategin och förordade folkhemsidén. Den nya alliansen mellan arbetare och bönder på den nationella arenan fick sin motsvarighet i det fackliga landskapet. LO understödde bildandet av de privata tjänstemännens centralorganisation 1931. I och med detta

skapades en allians även på arbetsmarknadens område. Tjänstemännen såg sig inte som artskilda från kroppsarbetarna utan såg sig som ett skikt inom arbetstagarkollektivet. De aktiva tjänstemannafacken inom den privata sektorn kopierade i stort hela LO:s organisationsstruktur och idén med kollektivavtal och strejkfonder. Men på en punkt skilde de sig från LO, de var partipolitiska neutraliteten.

Utvecklingen i Danmark och Norge liknar till del varandra. I båda länder skapades tjänstemannacentralorganisationer i början av 1950-talet, FTF i Danmark och FSO i Norge. Tjänstemännen var ideologiskt inte lika öppna för den fackliga linje som den LO i de båda länderna stod för. De hade också till en början en annan idé om sin plats i samhället. Båda organisationerna förfäktade till en början att tjänstemännen utgjorde en grupp, en klass, eller ett stånd som stod mellan samhällets två motpoler, arbetarna och kapitalisterna. I den rollen kunde de vara en utjämnande kraft, en medlare i striden mellan arbete och kapital. Med en sådan facklig politisk linje från tjänstemannahåll var det inte förvånande att reaktionerna inom LO i både Danmark och Norge blev negativa, ja rent av fiendliga. I Norge brännmärktes FSO som en gul fackförening. Det fanns liknande tongångar i Danmark. De båda ländernas LO, hade den fackliga ståndpunkten att "lönmottagerfronten" krävde att alla löntagare borde organiseras inom LO. Men i det fackliga landskapet fanns det en stor skillnad mellan danska och norska förhållandena. I Danmark organiserade LO merparten av de lägre tjänstemännen i både privat och offentlig sektor, inom fackförbundet Handels- och Kontorsfunktionärens Forbund, HK. Av den anledningen organiserade FTF framför allt mellan och högre tjänstemän. Relationen till LO tinade efterhand upp när den socialdemokratiska statsministern medverkade på FTF:s kongress i början av 1960-talet. Samt att FTF övergav idén om att vara medelklassens fackliga organisering eller ett uttryck för ett eget stånd och istället inordnade sig FTF i idén om ett gemensamt löntagarintresse.

Även i Norge ändrade FSO sina ståndpunkter om sin egen exklusivitet som ett fristående stånd mellan huvudklasserna i samhället. Det hjälpte inte för att blika det norska LO. De såg dem som hot mot den enade löntagarfronten inom LO. LO:s egna tjänstemannaförbund var ingen större framgång och man såg FSO som ett verkligt hot. Med en intensiv motpropaganda och en del undermineringsarbete bland oberoende tjänstemannaorganisationer lyckades man till sist, och FSO vacklar och upplöses 1965.

Slutsatsen är att en för tjänstemännen god utveckling av självständiga fackliga centralorganisationer i Norden bygger på ett antal faktorer. För tjänstemännens del så kan de inte ha idén om sig själva som en annan klass eller stånd för att motivera sin särorganisering. Det är först när de ser sig själva som en del av ett löntagarkollektiv, men med speciella och legitima intressen och partipolitisk neutralitet, som arbetarnas fackliga organisationer kan erkänna dem och även inleda ett samarbete. I ett fall räckte inte detta. I Norge drev LO idén om löntagarfronten så långt att all särorganisering på central nivå av tjänstemannafackföreningar motarbetades och i praktiken krossades.